

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΑΘΗΝΩΝ - ΑΤΤΙΚΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ

Ρωμαϊκή αγορά

Κατά την τακτοποίησιν τοῦ χώρου τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς, ὑπὸ τῆς ἀρμοδίας Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων, παρετηρήθησαν στοιχεῖα τινά, προδίδοντα τὴν ὑπαρξίν παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος ὑπὸ τὸ Φετιχιέ (ἢ Φετχιγιέ) Τζαμί ἢ Τζαμί τοῦ Πορθητοῦ, τὸ ἄλλως γνωστὸν ὡς Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Πί ν. 91α) (Ἐδρετήριον Μ. Μ. Ἑλ. τευχ. Β', σ. 116 - 117, τευχ. Γ', σ. 229 - 230, Α.Β.Μ.Ε. τομ. Γ' (1937) σ. 204 - 206).

Τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων τούτων ἀνέλαβεν ἡ Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων.

Κατὰ τὴν διερεύνησιν ταύτην ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὴν ΒΑ. γωνίαν τοῦ Τζαμίου τὸ βόρειον ἡμισυ ἡμικυκλικῆς ἀψίδος παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τὸ δάπεδον τῆς ὁποίας, εἰς βάθος 2.50 μ. εἶναι ἐπεστρωμένον διὰ μαρμαρίνων πλακῶν.

Ἡ ἀψὶς αὕτη καταλαμβάνει μέρος τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐπίσης ἀπεκαλύφθη τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ βορείου κλίτους. Ὁ ἀνατολικὸς στενὸς τοίχος τοῦ κλίτους τούτου μετετρέπη ἀργότερον εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, τὴν ὁποίαν κατέλαβε κτιστὴ Ἁγία Τράπεζα μικροῦ παρεκκλησίου σχηματισθέντος ἐκεῖ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν δὲν ἦτο ἐν χρήσει ἡ μεγάλη βασιλική.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιδίου τούτου, ὡς καὶ ἐφ' ὄλοκλήρου τῆς βασιλικῆς ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἕτεραι οἰκοδομαί, τὰ ἐπάλληλα δάπεδα τῶν ὁποίων ἀποκαλύπτονται νῦν, κατεσκευασμένα διὰ τῶν εἰς ἐκάστην ἐποχὴν χρησιμοποιουμένων ὕλικῶν (Πί ν. 91β). Εἰς τὰς μεταγενεστέρας ταύτας οἰκοδομάς ἐχρησιμοποιήθησαν, ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικόν, γλυπτὰ μέλη τῆς βασιλικῆς (Πί ν. 92α - β).

Πρὸ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέρος τοῦ νότιου κλίτους καὶ τοῦ δυτικοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Εἰς τὴν κλίμακα καμαροσκεποῦς ὑπογείου τάφου ἐν τῷ νότιον εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς βαθμὶς τὸ μαρμάρινον ἀνάγλυφον τοῦ Πί ν. 92γ. Εἶναι ὁ κορμὸς ἀγαλματίου Ρωμαίου στρατιώτου, πιθανῶς, δυνάμενον προεξίρας νὰ χρονολογηθῆ κατὰ τὸν 2ον μ.Χ. αἰῶνα. Εἰς ἄλλους εἰδικωτέρους ἐμοῦ ἐπαφίεται ἡ μελέτη του.

Εἰς τὰς ἐσωτερικὰς ἐπιφανείας τῶν τοίχων τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς βασιλικῆς, ἀπεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ζωγραφικοῦ διακόσμου. Ὁ διάκοσμος οὐ-

τος κατὰ τὴν τεχνικὴν του, τὰ θέματα καὶ τὰ χρώματα εἶναι καθαρῶς παλαιοχριστιανικὸς καὶ εἶναι σύγχρονος πρὸς τὴν βασιλικήν. Ἐπὶ λευκοῦ βάθους ἐξωγραφῆθη φυτικὸς διάκοσμος δι' ἀνοικτῶν καὶ ζωερῶν χρωμάτων.

Ἡ τοιχοδομία τῆς βασιλικῆς εἶναι ἰσχυροτάτη μὲ ἀφθονον χρῆσιν ἀρχαίου ὕλικου καὶ κυρίως ἐκ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς ἐχρησιμοποιήθησαν ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ Φετιχιέ Τζαμί καὶ τοῦ μινάρε. Εἰς τὸ δάπεδον δὲ τοῦ προστώου (ρεβάκ) τοῦ Τζαμίου ἀπεκαλύφθη μέγας ἀριθμὸς κιονοκράνων ἐκ τε τῆς βασιλικῆς καὶ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἀγορᾶς. Ἐνταῦθα ἐδόθησαν σύντομοι μόνον πληροφορίαι περὶ τῆς διερευνησῆος τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς κατὰ τὸ 1963, καθ' ὅσον αἱ ἐργασίαι θὰ συνεχισθοῦν καὶ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Κτήμα Τράχωνες

Προκειμένου νὰ ἀνεγερθῆ ἐνοριακὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς ἐπὶ οἰκοπέδου παραχωρηθέντος ὑπὸ τοῦ κ. Γερουλάνου ἐκ τοῦ κτήματος Τράχωνες, δεξιὰ τῆς λεωφόρου Βουλιαγμένης, ἐγένετο ὑπὸ τῆς Ἐφορείας δοκιμαστικὴ σκαφικὴ ἔρευνα. Ἡ ἔρευνα αὕτη ἦτο ἀναγκαία, καθ' ὅσον ἡ θέσις τῆς ὑπὸ ἀνέγερσιν ἐκκλησίας γειτνιάζει πρὸς τὰ ἀπὸ τοῦ 1959 ἀποκαλυφθέντα εἰρήπια μονοκλίτου μικρᾶς βασιλικῆς (Πί ν. 93α) μετὰ νότιον κλίμακα κατὰ μῆκος τῆς νοτίου πλευρᾶς.

Κατὰ τὴν σκαφὴν ἠνοίγησαν δύο τάφροι εἰς σχῆμα Σταυροῦ (Α - Δ καὶ Β - Ν) μήκους 25 μ., πλάτους 1 μ. καὶ βάθους 1.50 μ.

Πλὴν δύο ὀξυθυμῶν ἀμφορέων, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πλήρεις χρώματος (Πί ν. 93γ), οὐδὲν ἕτερον στοιχεῖον εὐρέθη. (Διαστάσεις ἀμφορέων: διαμ. 0,365 μ., ὕψ. 0,48 μ. καὶ διαμ. 0,32 μ. ὕψ. 0,42 μ.). Δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ἀπὸ βάθους 0,80 μ. καὶ κατωτέρω τὰ χρώματα ἦσαν τελείως καθαρὰ, ἄνευ ὀστράκων, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε καὶ μέχρι τοῦ βάθους τούτου (0,80 μ.) ἦσαν σπάνια.

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐργασίας ταύτης ἠρευνήθησαν λεπτομερέστερον τὰ εἰρήπια τῆς βασιλικῆς. Ἡ τοιχοδομία τοῦ κτίσματος τούτου παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ μεγάλων διαστάσεων κροκαλοπαγῶν δόμων τοποθετημένων ὀρθίως κατὰ μικρὰς ἀποστάσεις (Πί ν. 93α), αἵτινες πληροῦνται διὰ κοινῆς τοιχοποιίας.

Κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ δαπέδου, ἀπεκαλύφθη πρὸς δυσμὰς τοῦ κλίτους ἐγκάρσιος τοίχος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρέθη, εἰς τὴν θέσιν του, τὸ κάτω μέρος ἀρραβδῶτου μαρμαρίνου κίονος, ἐνῶ τὰ ἔξω τῆς ἐδράσεως ἐτέρου κίονος εἶναι ἐμφανῆ ἐπὶ τῆς πρὸς νότον ἐκτισμένης, ὀριζοντίως, ἐπιτυμ-

βίου στήλης (Πί ν. 93β). Ούτω, διά του άποκαλυφθέντος τοίχου έσχηματίζετο προς δυσμάς νάρθηξ, ή έπικοινωνία του όποιου μετά του κυρίως ναού έγινετο διά τριβήλου. Διά δύο άνοιγμάτων, εις τον νότιον τοίχον, ό ναός έπικοινωνεί με έπιμήκη χώρον, όστις καταλαμβάνει όλόκληρον τό μήκος της νοτίου πλευράς του.

Ό χώρος ούτος μάλλον ήτο νάρθηξ, άνοικτός προς νότον. Τήν στάθμην του δαπέδου του νάρθηκος έδήλουν πλάκες τινές πήλιναι, σφζόμεναι προς τό άνατολικόν αυτού άκρον. Χαμηλότερον του δαπέδου τούτου, και ύπό τον άνατολικόν τοίχον του νάρθηκος, άπεκαλύφθη μολόπετρα (διάμετρου 0,75 μ.) και κάτωθεν ταύτης (0,25 μ.) τό κάτω ήμισυ μεγάλου πίθου, διαμέτρου 1.10 μ. Εις τό δυτικόν έπίσης μέρος του νάρθηκος εύρέθη έγκάρσιος τοίχος προγενέστερος και άσχετος προς την τοιχοδομίαν τούτου. Τά στοιχεία ταύτα, ήτοι: ή μολόπετρα, ό πίθος και ό έγκάρσιος τοίχος άποδεικνύουν, ότι πρό της βασιλικής ύπήρχεν εις την ίδίαν θέσιν έτερον κτίσμα. Άλλά και εις την βασιλικήν δυνάμεθα νά προσδιορίσωμεν δύο οικοδομικές περιόδους. Τής πρώτης τό δάπεδον ήτο εις την αυτήν στάθμην προς την του κατωφλίου του τριβήλου, ένφ της δευτέρας εύρίσκετο κατά 0,25 μ. ύψηλότερον τούτου, ώς δεικνύουν πλάκες τινές πήλιναι σφζόμεναι παρά τον νότιον τοίχον.

Έκ 10 τάφων, εύρεθέντων έν τφ νάρθηκι εις δύο έπίπεδα, και κατεσκευασμένων διά μεγάλων διαστάσεων στρωτήρων κεράμων, και έξ ενός έτέρου τάφου κτιστού, άμελούς τοιχοποιίας, καλυπτομένου διά δύο μεγάλων στρωτήρων κεράμων, εύρεθέντος παρά τον νότιον τοίχον του κυρίως ναού, εις βάθος μόλις 0,10 μ. χαμηλότερον του πρώτου δαπέδου, συνάγεται, ότι ή βασιλική ήτο κοιμητηριακή Έκκλησία κατά την μεταξυ της παλαιοχριστιανικής και της πρωτοβυζαντινής έποχής περιόδον.

Τά της άνωτέρω άνασκαφικής έρεύνης θά έκτεθούν λεπτομερέστερον έν ιδίω άρθρω περι του άνασκαφικού έργου της Έφορείας.

ΑΤΤΙΚΗ

Μονή Άγίου Ίωάννου Καρέα

Τό καθολικόν της έγκαταλειμμένης βυζαντινής Μονής του Καρέως ή Καρέα εις τους πρόποδας του Ύμηττου (Εύρετήριον των Μνημείων της Έλλάδος, τεύχος Γ', 1933, σ. 157 - 158, εικ. 208 και 209) είχαν από πολλών έτών καταχωσθή κατά την άνατολικήν και νοτιαν αυτού πλευράν ύπό των άπορριμμάτων των ύπερθεν της Μονής λειτουργούντων λατομείων.

13

Δι' ένεργειών της Έπηρεσίας διεκόπη πρό του πολέμου ή λειτουργία των λατομείων τούτων, έν συνεχεία δέ άπλευθερώθη τό καθολικόν της Μονής από της λατύπης, δημιουργηθέντος στενού προστατευτικού έλευθέρου χώρου περίξ τούτου. Έν τούτοις παρέμενε διαρκής ό κίνδυνος της ανά πάσαν στιγμήν καταρρέυσεως των έπικρεμαμένων μεγάλων όγκων λίθων και θραυσμάτων μαρμάρων, όποτε ή καταστροφή του καθολικού θά ήτο άπόφευκτος. Έπειδή, έκτός του κινδύνου τούτου, τό σημαντικόν τούτο βυζαντινόν μνημείον, κείμενον εις έλαχίστην από των Άθηνών άπόστασιν, παρουσίαζε, γενικώτερον, θλιβεράν όψιν, ίδια μετά τινας άνταισθητικές κατασκευάς και προσθήκας, γενομένας έσχάτως ύπό άναρμοδιών προσώπων, καθηρτίσθη ύπό της Έφορείας πρόγραμμα άποκαταστάσεως και εδπρεπούς εμφάνισεως της Μονής, όπερ έγκριθέν ύπό της Έπηρεσίας, ήρχισεν έκτελούμενον από του Μαρτίου 1963, χωρίς όμως νά όλοκληρωθή εισέτι (ΑΔ. 17 (1961/62): Χρονικά, σ. 51).

Κατά τό μέχρι τέλους του 1963 στάδιον των έργων, έγινοντο τά εξής:

Πρό της Μονής, καθδαφίσθησαν και άπεμακρύνθησαν άνταισθητικά κατασκευαί.

Άπεμακρύνθησαν μεγάλοι όγκοι λίθων και θραυσμάτων μαρμάρων, οί όποιοι έπεκρέμαντο ύπεράνω του καθολικού και ήπείλουν τούτο. Ούτω τό καθολικόν δέν κινδυνεύει πλέον εκ της αίτίας ταύτης (Πί ν. 94α). Κατά την άπομάκρυνσιν της λατύπης άπεκαλύφθη καθ' όλον του τό μήκος ό άνατολικός τοίχος του περιβόλου της Μονής, ό όποιος πρότερον δέν ήτο όρατός.

Έπίσης άπεκαλύφθησαν τά δύο άνατολικά κελλία της νοτίου πλευράς του περιβόλου, τά όποια έπί πολλά έτη έμενον κατεχωσμένα. Άποκατεστάθησαν αί καμάραι των κελλιών τούτων, αί θύραι και τά παράθυρα αυτών (Πί ν. 94β - γ).

Πρό των κελλιών άπεκαλύφθη ή λιθινή κλίμαξ, ήτις όδήγει εις τον άνω όροφον, του όποιου εύρέθη τό δάπεδον μετά της έστίας (τζακιού) εις την δυτικήν πλευράν.

Όμοιον δάπεδον και έστία εύρέθησαν ύπερ την καμάραν του δυτικώτερου κελλίου της νοτίου πλευράς, ένθα ή έπικοινωνία μεταξύ του ίσογείου και του όρόφου έγινετο έσωτερικώς διά ξυλίνης κλίμακος. Ούτω, άποδεικνύεται ότι τά κελλία της νοτίου πλευράς ήσαν τουλάχιστον διώροφα.

Τό κελλίον άποκατεστάθη εις την άρχικήν του κατάστασην, άφου έκαθαρίσθη εκ των μάζων, τά όποια κατελάμβανον τό ήμισυ του ύψους αυτού. Έπίσης άποκατεστάθησαν όλα τά κελλία της νοτίου πλευράς. Κατά τον καθαρισμόν ενός τούτων

Ἀθήναι: α. Ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἀγορὰ καὶ τὸ Τζαμί τοῦ Σταροπάζαρου (Φετιγιέ), β. Μεταγενέστεραι κατασκευαὶ ἐπὶ τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, ὑπὸ τὸ Φ. Τζαμί

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄθῆναι: α. Λείψανα τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καὶ τοῦ Μιναρέ, β. Μέλη τῆς ἰδίας βασιλικῆς, χρησιμοποιηθέντα εἰς μεταγενεστέρως κατασκευάς, γ. Ρωμαϊκὸν ἀνάγλυφον

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

Ἄττική. Τράχωνες: α. Ἐρείπια βασιλικῆς, β. Ὁ μεταξὺ κυρίως ναοῦ καὶ νάρθηκος τοῖχος μετὰ τοῦ τριβήλου, γ. Οἱ δύο ὄξυπύθμενοι ἀμφορεῖς καὶ ἡ δοκιμαστικὴ τάφος

Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ